

DOI: 10.15421/152093

УДК: 35.072.3(477)

Деінституалізація в системі децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей

Володимир Лис, Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

У статті проаналізовані основні етапи деінституалізації в Україні. Обґрунтовано, що на даний час триває закінчення першого етапу деінституалізації, результатом якого є формування регіональних планів щодо реформування системи інституційного догляду та виховання дітей.

Визначено, що деінституалізація – це основа для розроблення сучасних та ефективних послуг з догляду для дітей і родин, а саме процес відмови від системи догляду, яка ґрунтується на великих інституційних закладах, і перехід до низки соціальних послуг на основі сім'ї та громади.

Основними завданнями деінституалізації в умовах проведення реформи децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей уряд вбачає у: забезпеченні умов для повернення дітей, які зараз перебувають у закладах, у рідні сім'ї або переведення їх на сімейні форми виховання (усиновлення, опіка родичів, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу); запобіганню розлучення дітей з батьками та влаштування до інтернатних закладів шляхом запровадження послуг з підтримки дітей і сімей у громадах; підготовці до самостійного життя, забезпеченні соціального включення випускників інтернатних закладів.

До основних компонентів деінституалізації у сфері захисту прав дітей належать: по-перше, запобігання направленню та перебуванню в інституціях без необхідності; по-друге, пошук та розробка належного альтернативного догляду за дитиною в межах громади (забезпечення житлом, лікування, навчання, освіта) та реабілітація дітей та їхніх родин; по-третє, удосконалення адміністративних послуг у громаді для дітей, які дійсно потребують державного догляду, а також надання підтримки сім'ї; по-четверте, формування довгострокових планів з догляду і постійне влаштування в благополучні родини для тих дітей, чий батьки виявилися неспроможними відреагувати на відповідні втручання та реабілітацію й оцінені, як такі, які нездатні піклуватися про дитину.

Ключові слова: діти, державна політика, система інтернатних установ, деінституалізація, система виховання та соціалізації дітей, реформування системи інституційного догляду дітей, децентралізація, реабілітація

Deinstitutionalization as the main process of decentralization of powers in the field of institutional care and education of children

Volodymyr Lys, Lviv Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

The article analyzes the main stages of deinstitutionalization in Ukraine. The author substantiates that the first stage of deinstitutionalization is currently being completed, which results in the formation of regional plans to reform the system of institutional care and upbringing of children.

The article states that deinstitutionalization is the basis for the development of modern and effective care services for children and families, namely the process of abandoning the care system based on large institutional institutions and the transition to a number of social services based on family and community.

The main tasks of deinstitutionalization in the context of the reform of decentralization of powers in the field of institutional care and upbringing of children the government sees: foster families, family-type orphanages); preventing the separation of children from their parents and placement in boarding schools by introducing services to support children and families in communities; preparation for independent living, ensuring social inclusion of graduates of boarding schools.

The main components of deinstitutionalization in the field of protection of children's rights include: first, prevention of referral and stay in institutions unnecessarily; second, the search for and development of appropriate alternative child care within the community (housing, treatment, education, training) and the rehabilitation of children and their families; third, improving community-based administrative services for children who really need government care, as well as providing family support; fourth, the formation of long-term care plans and permanent placement in prosperous families for those children

whose parents have been unable to respond to appropriate interventions and rehabilitation and are assessed as unable to care for the child.

Keywords: children, state policy, system of boarding schools, deinstitutionalization, system of education and socialization of children, reforming the system of institutional child care, decentralization, rehabilitation

Деінституціалізація в системі децентралізації повноважень в сфері інституціонального уходу і виховання дітей

Владимир Лис, Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України

В статті проаналізовані основні етапи деінституціалізації в Україні. Обґрунтовано, що в наші часи продовжується завершення першого етапу деінституціалізації, результатом якого є формування регіональних планів по реформуванню системи інституціонального уходу і виховання дітей.

Визначено, що деінституціалізація – це основа для розробки сучасних і ефективних послуг по уходу для дітей і сімей, а сам процес відходу від системи ухода, яка ґрунтується на найбільш інституціональних закладах, і перехід до ряду соціальних послуг на основі сім'ї і громади.

Основними завданнями деінституціалізації в умовах проведення реформи децентралізації повноважень в сфері інституціонального уходу і виховання дітей уряд бачить в: забезпеченні умов для повернення дітей, які зараз перебувають в закладах, в рідні сім'ї або переведення їх на сімейні форми виховання (усиновлення, опіка родичів, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу); запобігання розлученню дітей з батьками і переведення в інтернатні заклади шляхом впровадження послуг по підтримці дітей і сімей в громадах; підготовці до самостійного життя, забезпеченні соціального включення випускників інтернатних закладів.

До основних компонентів деінституціалізації в сфері захисту прав дітей належать: по-перше, запобігання направленню і перебуванню в закладах без потреби; по-друге, пошук і розробка належного альтернативного ухода за дитиною в межах громади (забезпечення житлом, лікування, навчання, освіта) і реабілітація дітей і їх сімей; по-третє, вдосконалення адміністративних послуг в громаді для дітей, які дійсно потребують державного ухода, а також надання підтримки сім'ї; по-четверте, формування довгострокових планів по уходу і постійному пристосуванню в благополучні сім'ї для тих дітей, чия родина виявилася не спроможною відповідати втручанням, реабілітацією і оцінені, як такі, які не спроможні піклуватися про дитину.

Ключові слова: діти, державна політика, система інтернатних закладів, деінституціалізація, система виховання і соціалізації дітей, реформування системи інституціонального ухода за дітьми, децентралізація, реабілітація

Постановка проблеми.

Питання реформування сфери інституційного догляду та виховання дітей в Україні давно ініціюється громадськістю та науковими дослідженнями у соціальній сфері. На жаль, процес зміни світоглядних орієнтирів сучасного суспільства щодо утримання, виховання та захисту прав дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, частково дітей з особливими освітніми потребами, які мають

складні вади розвитку, на сьогодні випереджає процес реалізації державної політики у соціальній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми деінституціалізації дітей знаходимо у наукових публікаціях В. Бошняк, Ю. Горемікіної, А. Дакал, Л. Завацької, А. Попович, А. Суходольської, Н. Фойгт, Ю. Харченко та інших. Проте у науковій літературі відсутні системні дослідження щодо визначення процесу деінституціалізації як основного елементу децентралізації повноважень

у сфері інституційного догляду та виховання дітей.

Мета статті – визначення процесу деінституалізації як основного елементу децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей.

Виклад основного матеріалу.

У квітні 2014 р. уряд схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і План заходів щодо її реалізації. Прийняття даного документу дало початок реформі – децентралізації.

Мета реформи децентралізації – формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Реформа передбачає відповідальність органів місцевого самоврядування перед виборцями – за ефективність своєї роботи, а перед державою – за її законність (Реформа децентралізації, 2016).

Одним із напрямів децентралізації у соціальній сфері є реалізація реформи деінституалізації.

Для розуміння сутності реформи спробуємо визначити поняття «деінституалізація».

Так, деінституалізація – це:

– комплексна діяльність: це не просто вилучення дітей з інституцій. Натомість це систематичні, стратегічно обґрунтовані зміни, які призводять до значного зниження рівнів використання інституційного догляду і до поширення послуг по збереженню родини на рівні громади (Деінституалізація, 2018);

– процес, альтернативний тривалому утриманню людей душевнохворих, правопорушників, дітей, людей похилого віку у великих стаціонарних закладах різного типу. Головний принцип деінституалізації – надати людині право знаходитися не в таких обмежених умовах існування, як стаціона-

ри, а вести нормальний спосіб життя і жити настільки незалежно, наскільки вона здатна (Сегал, 1993);

– процес заміни системи інституційного догляду дітей на систему, яка забезпечує виховання дітей в сім'ї або в умовах максимально наближених до сімейних (Суходольська, 2018);

– інструмент, що допоможе побороти циклічне коло бідності, яке залишилось у спадок від радянської системи виховання дітей, позбавлених батьківського піклування (Рева, 2016);

– розвиток освітніх, медичних, соціальних та реабілітаційних послуг для дітей та їхніх сімей у громадах. Завдяки цьому потреба в інтернатних закладах поступово зникне (Деінституалізація, 2016).

Основні елементи деінституалізації:

– намагання уникати без крайньої необхідності розміщення і утримання людей у стаціонарах;

– організація відповідних альтернативних варіантів за місцем проживання для розміщення, лікування, професійної підготовки, навчання і реабілітації осіб, яких немає необхідності утримувати в стаціонарах;

– поліпшення умов догляду і лікування за місцем проживання тих, кого раніше прийнято було поміщати в стаціонари (Сегал, 1993).

Таким чином, деінституалізація – це основа для розроблення сучасних та ефективних послуг з догляду для дітей і родин, а саме процес відмови від системи догляду, яка ґрунтується на великих інституційних закладах і перехід до низки соціальних послуг на основі сім'ї та громади.

Отже, основними компонентами деінституалізації у сфері захисту прав дітей є:

– запобігання направленню та перебуванню в інституціях без необхідності;

– пошук та розробка належного альтернативного догляду за дитиною в межах громади (забезпечення житлом, лікування, навчання, освіта) та реабілітація дітей та їхніх родин;

– удосконалення послуг у громаді для дітей, які дійсно потребують державного догляду, а також надання підтримки сім'ї;

– довгострокові плани з догляду і постійне влаштування в забезпечені родини для тих дітей, чиї батьки виявилися неспроможними відреагувати на відповідні втручання та реабілітацію й оцінені, як такі, які нездатні піклуватися про дитину.

Основним документом, що регулює процес деінституалізації в Україні є Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та План заходів з реалізації I етапу.

Дана Стратегія розроблена та прийнята 09 серпня 2017 року на засіданні Кабінету Міністрів України у межах виконання Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року та Плану пріоритетних дій Уряду.

Саме прийняття та введення у дію Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки вважається офіційним стартом реформи деінституалізації.

До цього моменту дискусії навколо системи інтернатів зводились в основному до створення альтернативних форм опіки для дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування та влаштування їх у середовища наближені до сімейних умов перебування. Проте відсутність комплексного підходу щодо проблеми інституційного догляду та виховання в Україні завадила зменшенню ролі інституцій для дітей та призвела до формальності у виконанні Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 1242 від 17 жовтня 2007 року та розрахованої до виконання протягом 10 років. Ця Програма виявилась не ефективною і не вирішила проблеми перебування у інституціях дітей з інвалідністю, дітей з особливими

освітніми потребами, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, з метою забезпечення дотримання їх законних прав та інтересів (постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2007 року № 1242).

Наступною спробою здійснити реформу у сфері інституційного догляду було прийняття у 2012 р. Національної стратегії з попередження соціального сирітства до 2020 року. Ця Стратегія передбачає соціальний захист не лише для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а й перспективи розв'язання проблем щодо дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Національна стратегія з попередження соціального сирітства до 2020 року визначила основним пріоритетом перевагу сімейного виховання над інституційним, проте до початку третьої спроби реформування означеної галузі не виконала своїх основних завдань (Указ Президента України від 22 жовтня 2012 року № 609).

Попередні дві спроби реформування сфери інституційного догляду в результаті дещо привернули увагу громадськості та органів державної влади щодо неефективності інституційного виховання дітей, проте не змогли подолати опору з боку працівників сфери та докорінно змінити погляди щодо соціального захисту і захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей з особливими освітніми потребами, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Відповідно, основними завданнями деінституалізації в умовах проведення реформи децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей уряд вбачає у: забезпеченні умов для повернення дітей, які зараз перебувають у закладах, у рідні сім'ї або переведення їх на сімейні форми виховання (усиновлення, опіка родичів, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу); запобіганню розлучення дітей з батьками та влаштування до інтернатних закладів шляхом запровадження

послуг з підтримки дітей і сімей у громадах; підготовці до самостійного життя, забезпеченні соціального включення випускників інтернатних закладів (Дакал, 2018).

Деінституалізація – це складна реформа. Тому що інтернатні заклади знаходяться у віданні трьох міністерств: Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства соціальної політики України. У нормативній документації щодо реформи деінституалізації не знайдено чіткого визначення категорій дітей, що знаходяться на утриманні та вихованні у середині системи інституційного догляду та виховання дітей. Ми розуміємо, що це може бути пов'язано із тим, що до інтернатів певного профілю часто потрапляють діти, які не є обов'язково тих категорій, що зазначені у нормативній документації закладу. Часто діти, які потребують опіки з боку держави, потрапляють до тих закладів, які знаходяться найближче до місця їх попереднього перебування. Та все ж нами були визначені категорії дітей, що знаходяться на утриманні системи інституційного догляду, розглянувши типові положення про заклади, які віднесені Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки до відання трьох міністерств.

Отже, законодавство України до інтернатних закладів, які підпорядковуються системі освіти, відносить: дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати; спеціалізовані школи-інтернати з поглибленим вивченням окремих предметів; спеціальні школи-інтернати для дітей, які потребують корекції фізичного чи (та) розумового розвитку; навчально-реабілітаційні центри, санаторні школи-інтернати всіх типів і форм власності; гімназії-інтернати та ліцеї-інтернати. Вирізняють також заклади інтернатного типу, що підпорядковані органам соціального захисту, які створено для захисту інтересів та надання послуг соціального захисту дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського пі-

клування, а також для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, для дітей, які потребують соціальної допомоги, для дітей, які потребують тривалого лікування та реабілітації. До закладів, що перебувають у віданні системи охорони здоров'я, відносять будинки дитини для дітей до 4-х років (розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 року № 526).

У зазначених вище закладах перебувають діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти з інвалідністю, діти з особливими освітніми потребами, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах. Саме щодо цих категорій дітей ми здійснюватимемо подальше дослідження.

Протягом 2016 р. за ініціативи Мінсоцполітики удосконалено законодавчу та нормативну базу захисту прав дітей в Україні, а саме:

- запроваджено нову соціальну послугу патронату над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах (у січні 2016 р. внесено зміни до Сімейного кодексу України), створено можливість для такої категорії дітей тимчасово проживати в патронатних сім'ях, а не в стаціонарних закладах;
- удосконалено законодавчі норми щодо захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів;

- забезпечено право одному з батьків-вихователів, які перебувають у трудових відносинах із підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором фізичної особи, скористатися відпусткою по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а також уточнено, що зазначеним видом відпустки може скористатися лише один із прийомних батьків;

- затверджено Примірне положення про центр соціальної підтримки дітей та

сімей, що сприятиме створенню багатопрофільних закладів нового типу для виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах наближених до сімейних, безпосередньо в територіальних громадах, за місцем проживання дитини;

- врегульовано механізм надання дитині, яка не є громадянином України, розлученій із сім'єю, статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, а також вдосконалено міжвідомчу взаємодію при здійсненні соціального захисту таких дітей;

- розроблено та внесено на розгляд Верховної Ради України законопроект, яким надано право ставати на квартирний облік дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа, які є внутрішньо переміщеними особами, за новим місцем їхнього проживання;

- розроблено Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів;

- врегульовано механізм здійснення нагляду службами у справах дітей за умовами проживання та виховання усиновлених дітей;

- затверджено Програму підготовки громадян, які виявили бажання усиновити дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування, з метою підвищення рівня батьківських навичок та посилення їх відповідальності, а також запобігання випадкам скасування усиновлення та повернення дітей в інтернатні заклади;

- спрощено процедуру вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ї усиновлювачів;

- розроблено проект Концепції Державної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на 2017–2021 роки та ін. (Соціальний звіт, 2017).

Як бачимо, перед запровадженням деінституалізації урядом була здійснена спроба системного підходу щодо здійснення підготовчого етапу реформи. Зрозуміло, що ці

заходи лише частково забезпечували підготовку до реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні. Здебільшого вони відповідали викликам, що вже виникли у сфері соціального захисту дітей щодо реалізації їх законних прав та інтересів.

Для зміни системи інституційного догляду дітей на систему, яка забезпечує їх догляд і виховання в сімейному або наближеному до сімейного середовищі у 2017 році:

- затверджено Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу;

- схвалено Концепцію Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 р., метою якої є забезпечення продовження послідовної імплементації положень Конвенції ООН про права дитини, розбудови ефективної системи захисту прав та інтересів дитини на рівні територіальної громади в умовах децентралізації, створення дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів та пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016–2021);

- внесено зміни до Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини і Положення про загальноосвітній навчальний заклад, згідно з якими обмежено перелік підстав для зарахування дітей до інтернатних закладів інституційного догляду та виховання, а також забезпечено колегіальне прийняття таких рішень;

- затверджено Порядок взаємодобору сім'ї та дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування (Соціальний звіт, 2018).

Отже, продовженням здійснення державної політики щодо соціального захисту дітей уразливих категорій, а саме, дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, частково дітей з особливими освітніми потребами, які

мають складні вади розвитку, у 2017 р. стає унормування нормативно-правової бази, яка регулює роботу сфери інституційного догляду та виховання дітей в Україні, що засвідчує звітність Міністерства соціальної політики в Україні.

У 2018 р. в Україні здійснювались заходи щодо подальшої реалізації підготовчого етапу деінституалізації, про що свідчать дані щорічного Соціального звіту Міністерства соціальної політики України. Зокрема, реалізація Урядової стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей у 2018 р. сприяла оптимізації 59 інтернатних закладів для дітей (з них 22 ліквідовано, 12 реформовано у заклади денного перебування, 25 реформовано в стаціонарні заклади).

На кінець 2018 р. функціонувало 514 закладів інституційного догляду та виховання дітей. У 2019 р. заплановано реорганізувати 38 закладів.

У межах реалізації реформи системи інституційного догляду та виховання дітей запроваджено послугу альтернативного догляду за дітьми, які з певних причин не можуть проживати з біологічними батьками, – патронат над дитиною. Послуга патронату розвивається у 19 регіонах (у I кварталі 2019 р. послуга буде запроваджена ще у 5 регіонах). Станом на 01 січня 2019 р. функціонує 71 сім'я патронатних вихователів, до яких було влаштовано 204 дитини, на стадії створення протягом I кварталу 2019 р. – 29 сімей. На функціонування сімей патронатних вихователів використано понад 6,3 млн гривень субвенції з державного бюджету.

У 2018 р. було прийнято нормативні акти, спрямовані на посилення соціального захисту дітей, зокрема щодо:

- реалізації права внутрішньо переміщених дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які досягли 16-річного віку, а також осіб з їх числа, бути зарахованими на квартирний та соціальний квартирний облік за місцем взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб;

- категорій, які можуть скористатися своїм правом взяття на квартирний облік за місцем взяття їх на облік внутрішньо переміщених осіб, оскільки їхнім місцем походження є тимчасово окупована територія України або район проведення антитерористичної операції;

- вдосконалення Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;

- порядку та умов надання у 2018 р. субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам;

- можливості будівництва у разі наявності проекту нового будівництва житла, призначеного для дитячого будинку сімейного типу, малого групового будинку;

- зняття обмеження вартості будівництва дитячих будинків сімейного типу та планування при новому будівництві малих групових будинків за рахунок субвенції та відповідно до рекомендацій щодо вимог з будівництва та оснащення таких будинків;

- вдосконалення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах (Суть реформи, 2018).

З метою забезпечення соціального захисту сімей з дітьми, підтримки розвитку відповідального батьківства Урядом запроваджено нові ініціативи (зокрема, постанови Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 427; 20 червня 2018 р. № 512) щодо: надання з 01 вересня 2018 року одноразової натуральної допомоги при народженні дитини «пакунок малюка» в межах державної допомоги сім'ям з дітьми; відшкодування з січня 2019 року послуги з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня» у розмірі прожиткового мінімуму на дітей віком до шести років, встановленого на 01 січня відповідного року, на умовах деінституалізації з різних бюджетів; підтримки міст, об'єднаних територіальних громад, які долучилися до міжнародної ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» та

отримає статус громади, дружньої до дітей та молоді (Суть реформи, 2018).

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що наразі триває закінчення першого етапу деінституалізації, результатом якого є формування регіональних планів щодо реформування системи інституційного догляду та виховання дітей. Велика мережі закладів інституційного догляду та органів державної влади, що задіяні у процесі управління сферою інституційного догляду, безліч нормативно-правових документів, які регулюють процес реформування інституційного догляду, широка категорія дітей, які знаходяться у системі інституційного догляду, та інші проблемні моменти створюють перешкоди у реалізації реформи деінституалізації, але водночас підтверджують актуальність реформування системи інституційного догляду та виховання.

Наявна інституційна модель утримання дитини в інтернатному закладі на тривалий період справляє надзвичайно шкідливий вплив на гармонійний розвиток дитини та її соціалізацію, крім того, це абсолютно неефективна та нерациональна модель догляду за дітьми, у результаті чого більшість дітей страждають від серйозних наслідків та психологічних травм, що значно знижують їх життєві можливості та такі діти складно інтегруються в сучасне суспільство. Тому державі необхідно вживати всіх заходів для запобігання вилучення дітей з сімей, а

коли це неможливо, надати змогу кожній дитині зростати у турботливому сімейному середовищі – під опікою родичів, у прийомній сім'ї чи сім'ї усиновлювачів (тобто забезпечити реалізацію принципу деінституалізації).

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що деінституалізація – це основа для розроблення сучасних та ефективних послуг з догляду для дітей і родин, а саме процес відмови від системи догляду, яка ґрунтується на великих інституційних закладах, і перехід до низки соціальних послуг на основі сім'ї та громади.

До основних компонентів деінституалізації у сфері захисту прав дітей належать: по-перше, запобігання направленню та перебуванню в інституціях без необхідності; по-друге, пошук та розробка належного альтернативного догляду за дитиною в межах громади (забезпечення житлом, лікування, навчання, освіта) та реабілітація дітей та їхніх родин; по-третє, удосконалення адміністративних послуг у громаді для дітей, які дійсно потребують державного догляду, а також надання підтримки сім'ї; по-четверте, формування довгострокових планів з догляду і постійне влаштування в благополучні родини для тих дітей, чий батьки виявилися неспроможними відреагувати на відповідні втручання та реабілітацію й оцінені, як такі, які нездатні піклуватися про дитину.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

Дакал А. Реформування системи інституціонального догляду та виховання дітей у контексті захисту їх прав. URL: <http://www.e-patp.academy.gov.ua/pages/dop/16/files/221bbfb5-a299-4206-bf3c-d1e7d65cb3c7.pdf>.

Деінституалізація та трансформація послуг для дітей : посібник з найкращих практик. URL: <http://sirotstvy.net/upload/iblock/c40/c40bbf1835a93f0c4351e68467ea9431.pdf>.

Деінституалізація. Як вчителі можуть допомогти адаптуватись дітям з інтернатних закладів. URL: <https://nus.org.ua/view/deinstytutsializatsiya-yak-vchyteli-mozhut-dopomogty-adaptuvatysya-dityam-z-internatnyh-zakladiv/>.

Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-%D0%BF>.

Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.

Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки : Розпорядження КМУ від 09 серп. 2017 р. № 526-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR170526.html.

Рева А. Деінституалізація – це інструмент, що допоможе побороти циклічне коло бідності, яке залишилось у спадок від радянської системи виховання дітей, позбавлених батьківського піклування. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/14089.html>.

Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.

Сегал С. Деинституциализация. Энциклопедия социальной работы / пер. с англ. В 3 т. Москва : Центр общечеловеческих ценностей, 1993. Т. 1. С. 171–175.

Соціальний Звіт Міністерства соціальної політики за 2017 рік. URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/zvitu/sz2017.docx>

Соціальний Звіт Міністерства соціальної політики за 2018 рік. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html>.

Суть реформи. URL: <http://reform.diplatform.org.ua/>.

Суходольська А. Розвиток сімейних форм виховання соціальних сиріт. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/35_2_2018/23.pdf.

REFERENCES

Dakal, A. *Reformuvannya systemy instytutsionalnoho dohliadu ta vykhovannya ditei u konteksti zakhystu yikh prav [Reforming the system of institutional care and education of children in the context of protection of their rights]*. Retrieved from <http://www.e-patp.academy.gov.ua/pages/dop/16/files/221bbfb5-a299-4206-bf3c-d1e7d65cb3c7.pdf> [in Ukrainian].

Deinstytualizatsiia ta transformatsiia posluh dlia ditei posibnyk z naikrashchykh praktyk [Deinstitutionalization and transformation of services for children a guide to best practices]. Retrieved from <http://sirotstvy.net/upload/iblock/c40/c40bbf1835a93f0c4351e68467ea9431.pdf> [in Ukrainian].

Deinstytualizatsiia. Yak vchyteli mozhut dopomohty adaptuvatyts ditiam z internatnykh zakladiv [Deinstitutionalization. How teachers can help children from boarding schools adapt]. Retrieved from <https://nus.org.ua/view/deinstytutsializatsiya-yak-vchyteli-mozhut-dopomogty-adaptuvatysya-dityam-z-internatnyh-zakladiv/> [in Ukrainian].

Derzhavna tsilova sotsialna prohrama reformuvannya systemy zakladiv dlia ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannya [State target social program of reforming the system of institutions for orphans and children deprived of parental care]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-%D0%BF> [in Ukrainian].

Natsionalna stratehiia profilaktyky sotsialnoho syritstva na period do 2020 roku [National strategy for the prevention of social orphanhood until 2020]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>. [in Ukrainian].

Natsionalna stratehiia reformuvannya systemy instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannya ditei na 2017–2026 roky: Rozporiadzhennia KМУ [National strategy for reforming the system of institutional care and upbringing of children for 2017–2026: The Order of the Cabinet of Ministers]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR170526.html [in Ukrainian].

Reforma detsentralizatsii [Decentralization reform]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> [in Ukrainian].

Reva, A. *Deinstytualizatsiia – tse instrument, shcho dopomozhe poboroty tsyklichne kolo bidnosti, yake zalyshylos u spadok vid radianskoi systemy vykhovannya ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannya [Deinstitutionalization is a tool to help overcome the cyclical cycle of poverty inherited from the Soviet system of raising children deprived of parental care]*. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/news/14089.html> [in Ukrainian].

Sehal, S. (1993). *Deinstytutsyalizatsiia. Entsyklopediia sotsyalnoi roboty. Tsentр obshchechelovecheskykh tsennopei [Deinstitutionalization. Encyclopedia of social work. Center for Universal Human Values]*. (Vol. 1, pp. 171–175). Moskva [in Russian].

Sotsialnyi Zvit Ministerstva sotsialnoi polityky za 2017 rik [Social Report of the Ministry of Social Policy for 2017]. Retrieved from <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/zvitu/sz2017.docx> [in Ukrainian].

Sotsialnyi Zvit Ministerstva sotsialnoi polityky za 2018 rik [Social Report of the Ministry of Social Policy for 2018]. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html> [in Ukrainian].

Sukhodolska, A. Rozvytok simeinykh form vykhovannia sotsialnykh syrit [Development of family forms of education of social orphans]. Retrieved from http://bses.in.ua/journals/2018/35_2_2018/23.pdf [in Ukrainian].

Sut reformy [The essence of the reform]. Retrieved from <http://reform.diplatform.org.ua/> [in Ukrainian].

Лис Володимир

Начальник служби у справах дітей
Львівський регіональний інститут державного
управління Національної академії державного
управління при Президентіві України

Lys Volodymyr

Head of the Service for Children
Lviv Regional Institute for Public Administration
of the National Academy for Public Administration
under the President of Ukraine

Email: liss2019@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9201-5140

Цитування: Лис, В. (2020). Деінституалізація в системі децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей. *Аспекти публічного управління*, 8(5), 52–61. doi: 10.15421/152093

Citation: Lys, V. (2020). Deinstytualizatsiia v systemi detsentralizatsii povnovazhen u sferi instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei [Deinstitutionalization as the main process of decentralization of powers in the field of institutional care and education of children]. *Public administration aspects*, 8 (5), 52–61. doi: 10.15421/152093

Стаття надійшла / Article arrived: 25.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 29.10.2020